

Članak je primljen: 15. avgusta 2011.
 Revidirana verzija: 1. septembar 2011.
 Prihvaćena verzija: 3. oktobar 2011.
 UDC: 378.147(497.11)::7.01

dr Sonja Marinković

Katedra za muzikologiju, Fakultet muzičke umetnosti, Beograd

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

sonja.marinkovic@gmail.com

Mesto teorijskog rada na Univerzitetu umetnosti: Aktuelna pitanja statusa nauka o umetnicima¹

Apstrakt: Studijom se ukazuje na status nauka o umetnostima tokom četrdesetogodišnjeg razvoja na Univerzitetu umetnosti u Beogradu. Raspravljaju se pitanja o klasifikaciji naučnih polja i naučnih oblasti, pitanja o odnosima naučnog i umetničkog obrazovanja, pitanja o odnosima teorije i prakse, te pitanja o međuodnosima pojedinačnih disciplina. Time se pokreću bitna pitanja o problemima klasifikovanja i definisanja nauke o umetnosti, posebno u radovima Milana Damjanovića i Miška Šuvakovića.

Ključne reči: metodologija, nauka o umetnosti, nauka, teorija, Univerzitet umetnosti, teorija umetnosti, istorija umetnosti, muzikologija

Polazeći od stava da je zadatak metodologije da se, pored kritičke analize osnovnih logičko-teorijsko saznanjnih pojmova i naučne tehnike, bavi i pitanjima strategije i organizacije nauke² u ovom radu će biti osvetljeni aspekti problematike određenja nauka o umetnostima u savremenim klasifikacijama naučnih disciplina i posebno pitanja njihovog aktuelnog statusa na Univerzitetu umetnosti. Koristeći se u ovom tekstu naslovom značajne teorijske studije Milana Damjanovića³ napisane pre gotovo četiri decenije ističe se da su ovde postavljene teme već dugo u fokusu naše naučne javnosti i podseća na to koliko je pitanje statusa teorije na Univerzitetu bilo aktuelno u vreme kada je Umetnička akademija u Beogradu, do tada jedinstvena asocijacija umetničkih akademija u sklopu Beogradskog univerziteta, dobila rang

¹ Rad je ostvaren u okviru projekta *Identiteti srpske muzike u svetskom kulturnom kontekstu* br. 177019 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

² Станиша Новаковић, *Увод у општу методологију и историју методолошке мисли*, Београд, Филозофски факултет, 1994.

³ Milan Damjanović, *Mesto teorijskog rada u okviru Univerziteta umetnosti*, Beograd, Univerzitet umetnosti (Edicija Mala biblioteka, sveska 1), 1976. Mala biblioteka je obuhvatala radove autora o pojedinim problemima reforme univerziteta uopšte, a posebno Univerziteta umetnosti kao i radove naših i stranih autora iz teorije, istorije i prakse pojedinih umetnosti kao i radove iz marksističke teorije i društva i kulture.

samostalnog, u Beogradu drugog državnog, Univerziteta umetnosti (1973), a njene akademije rang fakulteta. To nije bila tek puka promena naziva i načina organizovanja: novo ime označavalo je suštinsku transformaciju koja se ogleda u uspostavljanju novog statusa teorijskog rada na Univerzitetu. Damnjanovićeva posveta ove knjige Dragoslavu Stojanoviću Sipu, tadašnjem rektoru Univerziteta umetnosti, svedoči o tome kakva je pažnja, u tom trenutku, posvećivana teorijskom radu:

“Dragoslavu Stojanoviću-Sipu, koji je iz lične inicijative i sopstvenog intelektualnog iskustva podsticao rad na reformi Univerziteta umetnosti, svestan značaja teorijskog rada ne samo za univerzitetsku nastavu već i za umetništvo u našem vremenu, tako da je u jednom razgovoru koji je prethodio ovoj publikaciji izložio tezu o tome da se iz nekadašnjih neposrednih obaveštenja i uputstava majstora u radionici došlo do istorije umetnosti i, najzad, u našem vremenu do teorije umetnosti kao nužnog činioca umetničkog obrazovanja i vaspitanja. Ovaj rad samo potvrđuje tu tezu.”

Podsećanjem na ovaj tekst ne samo da se daje omaž Milanu Damnjanoviću, za razvoj teorije, jednom od najznačajnijih profesora Univerziteta umetnosti, već i evocira momenat kada je došlo do statusne transformacije visoke umetničke škole, od akademije, u univerzitet zahvaljujući razvoju magistarskih (umetničkih i naučnih) i doktorskih (naučnih)⁴ studija na njegovim fakultetima. Mada su i do tada na umetničkim fakultetima postojali odseci i katedre sa teorijskim usmerenjem, razvoj nauke koji opravdava dobijeni univerzitetski rang postaje intenzivniji tek posle ove promene statusa početkom sedamdesetih godina. Po sebi je razumljivo da pitanje razvoja teorijskih disciplina na Univerzitetu umetnosti nije samo pitanje razvoja teorijskih odseka, već i onih umetničkih na kojima je teorijski rad takođe zauzimao i zauzima značajno mesto, ali je isto tako jasno da upravo samostalne teorijske katedre daju osnovu i jednom i drugom polju rada.

Do sedamdesetih godina prošlog veka teorijski karakter na osnovnim studijama Fakulteta muzičke umetnosti (FMU) imala su samo dva odseka: Nastavnički odsek⁵ i Odsek za istoriju muzike i muzički folklor. Na nivou magistarskih studija na FMU bile su definisane četiri naučne oblasti: muzikologija, etnomuzikologija, muzička pedagogija i muzička teorija,⁶ a tek krajem 1988. na Fakultetu je odbranjen prvi doktorat⁷ iz oblasti etnomuzikologije.

⁴ Mogućnost doktorata na umetničkim studijama uvedena je tek sa donošenjem Zakona o visokom školstvu 2005. godine, i ta mogućnost je iskorišćena na svim fakultetima Univerziteta umetnosti, kao i u sklopu interdisciplinarnih studija na samom Univerzitetu.

⁵ Nastavnički odsek je postojao od osnivanja Muzičke akademije 1937, ali je u jednom periodu (1958–1973) preimenovan u Teorijski odsek, da bi se potom (1973) dobio naziv Opšta muzička pedagogija koji nikad nije u potpunosti odgovarao njegovom profilu. Nastavnički odsek je uključivao nastavnike svih teorijskih predmeta iz oblasti istorije muzike, muzičkog folklor, niza teorijskih disciplina — muzičkih oblika, harmonije, kontrapunkta i drugih — kao i muzičke pedagogije — solfeđa i metodike opšteobrazovne nastave. Cf. Властимир Перичић, *50 година Факултета музичке уметности (Музичке академије)*, Београд, Универзитет уметности, 1988, 183–185.

⁶ Iz ove podele na oblasti — gde u nazivima treba uočiti novo akcentovanje jer se za naziv odseka ne uzima predmet studija već naziv naučne discipline — izrasle su sadašnje Katedra za muzikologiju, Katedra za etnomuzikologiju, Katedra za muzičku teoriju i Katedra za solfeđa i opštu muzičku pedagogiju koje danas organizuju nastavu na akreditovanim studijskim programima svih nivoa studija upisujući godišnje ukupno oko sedamdeset studenata, negde oko dve petine od ukupnog broja na FMU.

⁷ U periodu od 1988. do 1997. odbranjeno je ukupno šest doktorata iz svih navedenih oblasti. Cf. Светозар Рапајић (гл. уред.), *Универзитет уметности у Београду*, Београд, Универзитет уметности, 1998, 27. (Knjiga je pripremljena i katalogizovana 1998, ali je odštampana tek 2000, što se vidi iz predgovora tada aktuelnog rektora Radmile Bakočević, str. 6).

Na Fakultetu likovnih umetnosti (FLU) nije bilo osnovnih i magistarskih studija iz teorijskih disciplina, ali se mogao steći doktorat nauka iz teorije umetnosti⁸.

Na Fakultetu dramskih umetnosti (FDU) nije bilo osnovnih studija iz oblasti teorije dramskih i filmskih umetnosti,⁹ već je specijalizacija u oblasti teorije kao preduslov podrazumevala završene osnovne umetničke studije, počinjala je na nivou magistarskih a odvijala se u brojnim disciplinama: filmologija, dramaturgija, pozorišna dramaturgija, filmska dramaturgija, istorija jugoslovenske kinematografije, dikcija srpskohrvatskog jezika, organizacija umetničkih delatnosti, organizacija scenskih delatnosti, organizacija filmske delatnosti, organizacija televizijske delatnosti, organizacija radio delatnosti, komunikologija, organizacija kulturnog života. Doktorati¹⁰ su branjeni iz sledećih oblasti: teatrologije, filmologije, dikcije srpskohrvatskog jezika, istorije pozorišne umetnosti, istorije jugoslovenske kinematografije, istorije filma, organizacije pozorišne umetnosti, organizacije umetničkih delatnosti i sociologije umetnosti.

Na Fakultetu primenjenih umetnosti (FPU) do sada nisu organizovane doktorske naučne studije; one su projektovane tek nedavno i proces njihove akreditacije, za razliku od drugih naučnih programa na Univerzitetu, još uvek nije završen.

Od 2001. godine na Univerzitetu umetnosti su organizovane (naučne i umetničke) interdisciplinarnе studije. Akreditovani su master programi u oblastima Kulturna politika i menadžment i Teorija umetnosti i medija i doktorske studije Teorije umetnosti i medija.

Iz navedenih podataka uviđa se da je razvoj naučnih studija na Univerzitetu u poslednje četiri decenije bio vrlo dinamičan i da je postojala izrazita tendencija ka divergirajućim tokovima u niz subdisciplina koje su težile organizacionom osamostaljenju, razvoju sopstvenog kadrovskog potencijala¹¹ i profilisanju specifičnih kriterijuma vrednovanja rada nastavnika i studenata, određenju oblasti i predmeta istraživanja, razradi naučne metodologije i tehnike, institucionalizaciji kroz projekte ministarstva zaduženog za naučnoistraživački rad¹² i kroz druge vidove institucionalnog delovanja (organizacija simpozijuma, publikovanje zbornika

⁸ Do 1997. odbranjena su četiri doktorata. Ibid.

⁹ Osnovnih studija teorijskih disciplina vezanih za teatarske i filmske studije, nema ni danas. Na nivou osnovnih studija u polju društveno-humanističkih nauka, ali ne u oblasti nauka o umetnostima, već menadžmenta i biznisa, postoji studijski program Menadžment i produkcija pozorišta, radija i kulture.

¹⁰ U periodu od 1948. do 1997. odbranjeno je ukupno dvadeset doktorata iz svih nabrojanih oblasti. Cf. Svetozar Rapajić, op. cit., 27.

¹¹ Na primer, na Odseku za istoriju muzike i muzički folklor u periodu od 1969. do 1979. angažovano je nekoliko novih nastavnika koji su, uz etnomuzikologa Dragoslava Devića (1962–1990), utemeljili njegovo naučno usmerenje: muzikolog Marija Koren (1969–1972), teoretičar i kompozitor Vlastimir Peričić (1971–1993), muzikolog Mirjana Veselinović Hofman (od 1971), muzikolog Roksanda Pejović (1973–1995), muzikolog Nadežda Mosusov (1977–1993), estetičar Milan Damjanović (1977–1989) i etnomuzikolog Dimitrije Golemović (od 1979). Danas je na ovim naučnim katedrama (njihovo organizaciono razdvajanje je bilo nedavno, 2006. godine) u nastavnim zvanjima angažovano šestoro etnomuzikologa i etnokoreologa, devetoro muzikologa, jedan teoretičar umetnosti, jedan psiholog i jedan istoričar umetnosti, kao i brojni saradnici. Cf. Соња Маринковић, *Методологија научноистраживачког рада у музикологији*, Београд — Нови Сад, ФМУ — Матица српска, 2008, 58.

¹² Na Katedri za muzikologiju i etnomuzikologiju realizovani su brojni naučni projekti koje je finansiralo nadležno ministarstvo: *Istorija i estetika srpske muzike i Etnomuzikološka karta Srbije* (1993–1997), *Razvoj i ostvarenja srpske umetničke muzike i Karta dijalekata muzičke i orske narodne tradicije Srbije* (1997–2001), *Srpska muzika i evropsko muzičko nasleđe* (2001–2005), *Digitalizacija srpskog muzičkog folklor* (2004–2007), *Svetski hronotopi srpske muzike* (2006–2010), i započet je novi projektni ciklus sa temama *Identiteti srpske muzike u svetskom kulturnom kontekstu i Muzička i igracka tradicija multietničke i multikulturne Srbije*.

radova sa skupova, izdavanje časopisa, monografskih i drugih publikacija). Ostvarena je i značajna međunarodna saradnja na različitim planovima uključujući i osnivanje UNESCO katedre na Univerzitetu umetnosti na kojoj se, sa Univerzitetom Lion 2 (Lion, Francuska), realizuje zajednički studijski program u oblasti Kulturne politike i menadžmenta na francuskom i na engleskom jeziku. Svi pomenuti elementi Univerzitet umetnosti dovode u poziciju lidera u razvoju teorijske misli u oblasti umetnosti.

Savremeni trenutak u razvoju teorijske nastave na Univerzitetu, uprkos ovom dinamičnom razvoju, ne čini aktuelnim mnoga načelna pitanja postavljena na njegovim počecima. Ona se odnose na problematiku statusa discipline, odnosa teorije i prakse, uspostavljanje kriterijuma razlikovanja stručnog i naučnog rada, međusobnog odnosa pojedinih disciplina (poput razlikovanja "ingerencija" muzikologije, koja se najčešće vezuje za istoriju muzike kao bazičnu disciplinu i teorijskih disciplina) i slično. Prvo od njih vezuje se za status nauka o umetnostima u aktuelnim klasifikacijama naučnih oblasti.

Zakon o visokom obrazovanju (iz 2005, član 27) definisao je pet obrazovno naučnih, odnosno obrazovno umetničkih polja, četiri naučna — prirodno matematičke, društveno humanističke, medicinske i tehničko tehnološke nauke — i, kao peto, polje umetnosti. Nacionalni savet za visoko obrazovanje dalje je razradio ovu klasifikaciju određenjem Nauka o umetnosti kao četrnaeste (u listi, po hronologiji uvođenja, poslednje) oblasti društveno humanističkog polja. Tako je, upravo zalaganjem Univerziteta umetnosti, u klasifikacije naučnih oblasti u Srbiji po prvi put uvedeno određenje Nauke o umetnosti koje se dalje deli na nauke o muzici, dramskoj, likovnoj i primenjenoj umetnosti, analogno oblastima rada pojedinih fakulteta Univerziteta. Uvođenjem ove klasifikacije uspostavljen je novi poredak odnosa među disciplinama koji izaziva dosta nedoumica i, neretko, i otpore. Biće ukazano na dva osnovna prigovora klasifikaciji: prvi se odnosi na status disciplina u njihovim uobičajenim klasifikacijama prema naučnim poljima, a drugi na uspostavljanje odnosa prema srodnim disciplinama.

Predložena sistematizacija Zakona o visokom obrazovanju pre svega suštinski menja klasifikaciju disciplina u odnosu na svetski priznate standarde poput Fraskatijevog priručnika, koji je uzemljama OECD-a¹³ prihvaćen kao bazični tehnički dokument za standardizaciju statističkih podataka vezanih za naučna istraživanja i razvoj. Prema klasifikaciji koju prihvata i UNESCO¹⁴ danas je uobičajeno razlikovanje više od šest stotina naučnih disciplina koje su razvrstane u šest polja:

---

¹³ Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). Konvencija o osmivanju organizacije potpisana je u Parizu 1960, a njen rad počinje 1961. godine. Mada OECD danas uključuje 34 zemlje iz celog sveta, ovaj dokument ima mnogo širi značaj jer ga uvažavaju i druge organizacije poput UNESCO-a, Evropske unije i drugih regionalnih organizacija. Prihvatanje opštevažećih standarda je jedan od preduslova komunikacije u savremenom svetu. Klasifikacija je izvedena na osnovu dokumenta koji je UNESCO doneo 1978. godine (*Recommendation Concerning the International Standardisation of Statistics Science and Technology*).

¹⁴ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation ima danas svima dostupan, pregledno postavljen sajt na internetu (<http://www.unesco.org>), a klasifikacija se navodi prema novom izdanju dokumenta *OECD Frascati Manual*, 2002.

KLASIFIKACIJA NAUČNIH POLJA I OBLASTI¹⁵

Prirodne nauke	Inženjerstvo i tehnologija	Medicinske nauke	Agrotehničke nauke	Društvene nauke	Humanističke nauke
Matematika, fizika, hemija, geologija, biologija (sa veterinom) i dr.	Građevinarstvo, elektrotehnika, mašinstvo, arhitektura i urbanizam, primenjena geologija i geofizika, geodezija, rudarstvo, saobraćaj i dr.	Medicina, stomatologija, farmacija i dr.	Agro industrija, veterina i dr.	Psihologija, ekonomija, pedagogija, antropologija i dr.	Istorija, jezici i literatura, druge humanističke discipline: filozofija, umetnost, istorija umetnosti, umetnička kritika, slikarstvo, vajarstvo, muzikologija, dramske umetnosti uključujući sve oblike umetničkog istraživanja, religija, teologija i dr.

U polje humanističkih disciplina integrisana je dakle i umetnost, zajedno sa naučnim disciplinama koje se njome bave, od kojih su neke u tabeli navedene (muzikologija, istorija umetnosti, umetnička kritika), kao i umetničko istraživačkim radom. Treba međutim uočiti da se u ovoj klasifikaciji pedagogija (podrazumeva se i ona u oblasti umetnosti) nalazi u polju društvenih, a ne humanističkih nauka¹⁶. Našom zakonskom klasifikacijom su dakle pojedine discipline različitih polja spojene (objedinjavanjem društvenog i humanističkog korpusa nauka), a druge iz istog polja razdvojene (oblasti umetnosti i nauka o umetnostima), što se verovatno može pravdati nekim pragmatičnim razlozima,¹⁷ ali takva klasifikacija potencijalno nosi opasnost da ugrozi ideju prirodne celovitosti praktičnog i teorijskog rada u oblastima umetnosti i nauka o umetnostima.¹⁸ Poseban je kuriozitet što se za klasifikaciju oblasti u (ina-

¹⁵ Ibid, 67–68.

¹⁶ Na umetničkim akademijama i fakultetima pedagogija umetničke nastave je još uvek tretirana kao isključivo praktična (stručna) ili umetnička disciplina (za nastavu glavnog predmeta). U oblasti društvenih nauka nalaze se samo opšta muzička pedagogija (osnovno i srednjoškolsko obrazovanje iz oblasti muzike i nastava teorijskih muzičkih disciplina).

¹⁷ Kada je akreditacija u pitanju, različita polja imaju različite standarde koji se odnose na zahtevanu kvadraturu prostora po studentu, procentualnu zastupljenost pojedinih grupa predmeta i slično. Za umetničke škole je zato dragoceno da bar za deo svojih studenata koriste povoljnije, manje zahteve (na primer, na FMU gotovo polovina studenata pohađa programe društveno humanističkog polja, što znači da se za njih obezbeđuje ne pet kvadratnih metara, kako je prihvaćeno standardima za umetnost, već po dva kvadratna metra prostora; u uslovima prostorne skučenosti u kojima Fakultet radi, to znači veoma mnogo).

¹⁸ To i jeste učinjeno, na primer, u postupku akreditacije Univerziteta umetnosti, gde je postalo nebitno to što se na Univerzitetu umetnosti organizuju i umetničke i naučne studije, već je od strane akreditacione komisije za akreditaciju Univerziteta umetnosti zahtevano da postoje akreditovani samo programi u polju umetnosti (po tri u bar tri oblasti na svim nivoima studija). Zaboravljeno je tako zbog čega je uopšte formiran Univerzitet i šta elementarno definiše rang univerziteta (članom 33 aktuelnog Zakona univerzitet je definisan kao “samostalna visokoškolska ustanova koja u obavljanju delatnosti objedinjuje obrazovni, naučnoistraživački, stručni,

će, nedavnom reorganizacijom delatnosti vlade Republike Srbije ukinutom) Ministarstvu za nauku i tehnološki razvoj, primenjivala drugačija podela koja je bitno uticala na strukturu tela tog ministarstva i iz koje je proisteklo formiranje matičnih odbora i, kroz njihovo delovanje, definisanje kriterijuma evaluacije rezultata za pojedine oblasti istraživanja¹⁹:

KLASIFIKACIJA NAUČNIH OBLASTI²⁰

Naučna oblast
Fizika
Hemija
Matematika i mehanika
Medicina
Biologija
Geonauke i astronomija
Društvene nauke
Istorija, arheologija, etnologija i istorija umetnosti
Književnost i jezik
Elektronika i telekomunikacije
Industrijski softver i informatika
Mašinstvo
Saobraćaj, urbanizam i građevinarstvo
Energetske tehnologije i rudarstvo
Materijali i hemijske tehnologije
Biotehnologija i agroindustrija
Energetska efikasnost
Zaštita i korišćenje voda u Srbiji

Problemi na koje se ukazuje nisu samo formalne prirode. Adekvatno prepoznavanje statusa pojedinih disciplina suštinski je značajno za njihov razvoj jer je iluzorno očekivati rezultate bez odgovarajuće institucionalne i, sa njom, finansijske podrške. A od brojnih subdisciplina nauka o umetnostima danas je tek jedan manji deo neposredno finansiran kroz naučne projekte, i to su isključivo projekti sa fakulteta Univerziteta umetnosti (u tim okvirima takođe, veoma selektivno, samo dve naučne katedre FMU — za muzikologiju i etnomuzikologiju — i jedne naučne katedre sa FDU), dok druge visoke umetničke škole u Srbiji (Novi Sad, Niš,

odnosno umetnički rad”, podvukla S. M.). Takođe se periodično pojavljuju nepotrebne tenzije u odnosima između nastavnika umetničkih i naučnih programa sa idejom da na Univerzitetu umetnosti naučni i teorijski rad u odnosu na umetnički imaju drugostepeni značaj.

¹⁹ Istovremeno, Pravilnikom o postupku i načinu vrednovanja i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača, koji je Nacionalni savet za naučni i tehnološki razvoj doneo 2008. godine razlikuju se tri osnovne grupacije: (1) prirodno-matematičke i medicinske nauke, (2) tehničko-tehnološke i biotehničke nauke, (3) društvene i humanističke (podvukla S. M.). Nema mnogo mudrosti u praksi da se naučne oblasti na različite načine razvrstavaju u različitim ministarstvima, a zanimljivo je posmatrati kako će se naći organizaciona rešenja u momentu kada su ova ministarstva spojena u jedno. Mada je sasvim moguće da ovu nelogičnost niko i ne uoči.

²⁰ Kategorizacija časopisa prema naučnim oblastima preuzeta je sa web stranice Ministarstva koja posle njegovog ukidanja nije više aktuelna, ali se klasifikacija i dalje primenjuje u delovanju službi koje su pripojene Ministarstvu za prosvetu.

Kragujevac, Kosovska Mitrovica) i njihovi postojeći naučni programi nemaju takvu podršku. Nauke o umetnosti, definisane u obrazovnom sistemu Srbije, nisu dakle dobile adekvatno prepoznavanje u njenom sistemu organizacije naučnoistraživačkog rada.

Nova klasifikacija izaziva i otpore koji dolaze iz samih pojedinačnih disciplina jer one imaju svoju bogatu univerzitetsku tradiciju dugu gotovo dva veka i stoga se opiru naglim i neobrazloženim promenama. Tako je, istorija umetnosti u Srbiji i dalje disciplina vezana za Filozofski fakultet, dok se na umetničkim fakultetima izučavaju samo pitanja teorije umetnosti. Muzikologija je u svetu tretirana dvojako: na jednoj strani u korpusu humanističkih disciplina (koncept dominantan u nemačkoj i uopšte 'Zapadnoj' tradiciji), a na drugoj u okvirima visokog muzičkog obrazovanja (konzervatorijuma, akademija, fakulteta ili drugih tipova visokih škola za muziku što je karakteristično za rusku, odnosno 'Istočnu' tradiciju). U Beogradu se muzikologija izučava na FMU,²¹ mada i dalje postoje zagovornici ideje da je prirodija njena veza sa humanističkim disciplinama i zato organizaciona povezanost sa njima.²² Dalje, i u muzičkim naukama, kao i u onim vezanim za likovnu umetnost, postoji srodna podela na istoriju i teoriju, koja se bazira na razlikovanju dijahronijskog i sinhronijskog metoda pristupa muzici na način formulisan još u 18. veku.²³ Na tom nasleđu je u suštini zasnovana i podela na teorijski i muzikološki odsek na FMU. I mada se prema klasifikaciji čini da su polja njihovih delatnosti jasno razgraničena, u praksi se to i ne pokazuje tako nedvosmisleno jer se u radu mnogih naučnika interesovanja prostiru na oba područja i međusobno prožimaju.²⁴ Štaviše, za muziku nije karakteristično ni oštro polarizovanje praktičnog i teorijskog delovanja koje se u drugim umetnostima i u književnosti dosta izrazito javlja; za muzičare je, naprotiv, tipično da razvijaju višestruku delatnost, a sasvim je nezamisliv izostanak praktičnog muzičkog znanja teoretičara ili teorijskog znanja kod umetnika — izvođača ili kompozitora. Kurikulumi teorijskih i umetničkih programa u visokom muzičkom obrazovanju na svim univerzitetima u Srbiji to nedvosmisleno potvrđuju. Oblasti umetničkog i naučnog međusobno se prožimaju, jer nastavu na fakultetima zajedno slušaju studenti umetničkih i naučnih disciplina, a to potvrđuju i kompetencije nastavnika (za oblast teorije umetnosti do nivoa doktorske disertacije postoji potpuna ravnopravnost kompetencija koje proističu iz

²¹ Kada je osnivan Odsek za istoriju muzike na Muzičkoj akademiji prihvaćen je tadašnji sovjetski model postavke discipline, sa značajnim učešćem praktičnog muzičkog znanja i stoga logičnom vezanošću za muzičko obrazovanje, a ne onaj koji dominira na Zapadu. Istovremeno u Ljubljani su te studije organizovane na Filozofskom fakultetu (a samo se deo muzičkih predmeta sluša na Akademiji za glasbo), dok je u Zagrebu muzikologija prvobitno bila dvopredmetni studij, da bi zatim preovladala njena veza sa muzikom. Šire u Соња Маринковић, Историја музике и сродне дисциплине (развој теорија и метода историјске музикологије у свету) и Развој теорија и метода историјске музикологије у Србији у: *Методологија научноистраживачког рада у музикологији*, Београд — Нови Сад, ФМУ — Матица српска, 2008, 44–71.

²² Sve do početka osamdesetih godina 20. veka deo studijskog programa muzikologije je bio vezan za Filozofski i Filološki fakultet. Angažovanjem profesora Milana Damnjanovića i u to vreme sprovedenom reformom planova ove veze su prekinute.

²³ Misli se na radove J. N. Forkela (Forkel) *Allgemeine Litteratur der Musik* (1792) i *Über die Theorie der Musik, insofern sie Liebhabern und Kennern notwendig und nützlich ist* (1777) i čuvenu Adlerovu (Adler) klasifikaciju disciplina muzikologije u kojoj se razlikuju dve osnovne oblasti (istorijska i systemska) i razvrstavaju njihovih subdisciplina kao i određenju korpusa srodnih nauka sa kojima se interdisciplinarno umrežava. Cf. Guido Adler, *Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft*, *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, 1, January 1885, 5–20.

²⁴ Tako se u ruskoj muzikologiji smatra da je podela na istorijske i teorijske discipline u muzikologiji uslovna, jer se ove metode retko primenjuju u čistom vidu i smatra se da je za spoznavanje bilo kog predmeta istraživanja nužno sjedinjenje istorijskog i, kako se ovde naziva, logičkog metoda. Takođe se uočava da u savremenoj nauci postoje mnogobrojni radovi koji se ne mogu razvrstati kao teorijski ili istorijski, jer su u njima nerazlučivo prepletene oba prilaza. Cf. Ю. Келдыш, *Музыковедение*, в: Юрий Келдыш (от. ред.), *Музыкальная энциклопедия III*, Москва, Советская Энциклопедия, 1976, 806–830.

oblasti umetnosti i oblasti nauke, o čemu svedoče izbori nastavnika na grupi teorijskih predmeta i na pedagogiji na FMU). U delatnosti brojnih pojedinaca su vrlo često objedinjene, katkad na sasvim ravnopravan način, delatnosti u ovim 'različitim poljima'. Kada bi se izgubila svest o nedvosmislenom, postojećem jedinstvu studijskih programa, na primer, muzikologije i kompozicije, bili bi iznevereni bazični postulati na kojima počiva ideja o umetničkom obrazovanju. Uostalom, područje obrazovanja, pa i umetničkog obrazovanja, nikad ne može da se tretira kao polje umetnosti u smislu kreacije, jer svaka nauka, poduka, mora biti zasnovana na sistematizovanom teorijskom znanju i to jeste tako još od vremena osnivanja umetničkih škola. Kada nastavnik predaje predmet klavir, njegov rad nalazi se u području sistemske nauke o umetnosti,²⁵ a studentova aktivnost je klasifikovana kao umetnička,²⁶ što takođe nije do kraja tačno, jer je studentski umetnički rad tek pretpostavka za samostalno bavljenje umetnošću koje se kao, prema bazičnom određenju, *originalna delatnost*, ne može odvijati pod mentorstvom. Takođe, na Univerzitetu umetnosti neguje se jedinstvo umetničkog i teorijskog i u društveno humanističkom polju, jer značajan deo kurikuluma naučnih programa predstavljaju umetnički predmeti²⁷. Postoji i nedvosmislena prohodnost iz polja umetnosti u polje nauke, ali i obrnuto, što je naročito izraženo na drugom i trećem nivou studija. Pojedinaim pitanjima teorije umetnosti i umetničke pedagogije moguće je baviti se na kvalitetan način samo kroz temeljno poznavanje umetničke prakse.²⁸

Stoga je dobro podsetiti se na dosadašnje klasifikacije koje su teorijski obrazlagali naši vodeći stručnjaci. Pre svih, na inspirativnu bazičnu klasifikaciju Milana Damnjanovića koji je posebno podvlačio značaj razumevanja jedinstva obrazovanja, vaspitanja, nastave i nauke, jer se tek iz tog jedinstva mogu razabrati posebni ciljevi umetničkog obrazovanja te stoga i karakter odgovarajuće teorije nastave i nauke o umetnosti. Ukazivao je da je bitno pitanje teorije i prakse nastave na Univerzitetu jasno određenje prema tome KO vrši obrazovanje i KOGA obrazuje. Da bi na to pitanje dao zadovoljavajući odgovor on daje predlog sistematizacije znanja o umetnosti opredeljujući ih kao praktična i teorijska. Praktična definiše kao (A) *operativna* (koja nisu identična sa pojmovnim i diskurzivnim znanjem), a služe za *proizvođenje* umetničkih dela i (B) znanja neophodna za *razumevanje i kritičko prosuđivanje* već postojećih umetničkih dela. Teorijska znanja Damnjanović vidi kao izvornu osnovu umetnosti, jer umetnički rad pretpostavlja (C) teorijsko znanje iz lingvistike, optike, akustike i slično,²⁹ a takođe i (D) primarno teorijsko znanje o umetnosti koje se odnosi na sadržaje umetnosti i pokazuje humani značaj tih sadržaja služeći nauci o čoveku i nauci o

²⁵ Uostalom, područje obrazovanja, pa i umetničkog obrazovanja, nikad ne može da se tretira kao polje umetnosti u smislu kreacije, jer svaka nauka, poduka, mora biti zasnovana na sistematizovanom teorijskom znanju i to jeste tako još od vremena osnivanja umetničkih škola. Kada nastavnik predaje predmet klavir, njegov rad nalazi se u području sistemske nauke o umetnosti. To je tako nedvosmisleno opredeljeno opštepoznatom i, uz neznatne modifikacije, i danas prihvaćenom sistematizacijom muzikoloških disciplina koju je Gvido Adler dao još 1885. godine, postavljajući u sistemske oblasti celokupnu muzičku pedagogiju koja obuhvata: podučavanje o (1) muzici uopšteno; (2) harmoniji; (3) kontrapunktu; (4) kompoziciji; (5) orkestraciji; (6) vokalnemu i instrumentalnom izvođenju. Cf. Guido Adler, op. cit.

²⁶ Misli se na kategorizaciju predmeta u Standardima za akreditaciju, gde su oni klasifikovani kao "umetnički".

²⁷ U kurikulumu iskazani kao stručno aplikativni

²⁸ Ovde se prvenstveno misli na oblast istorije i teorije izvođaštva. Mada se ova oblast predaje na svim izvođačkim studijskim grupama, samo jedan od na ovim predmetima angažovanih nastavnika FMU ima doktorat iz naučne oblasti, ali i on ima primarno umetničko obrazovanje.

²⁹ Upozorila bih da u savremenom univerzitetskom kurikulumu uglavnom nisu zastupljene ove oblasti, niti na klasičan način (kroz akustiku kao disciplinu neophodnu za rad muzičara), niti u smislu nekog savremenim tehnološkim uslovima primerenog sadržaja (razumevanje akustičkih svojstava instrumenta i njihovih međusobnih odnosa, prostora u kojem se muzicira, uslova snimanja i slično).

kulturi. To je filozofsko znanje u antropologijskom pristupu umetnosti.³⁰ Čini se da u našim savremenim konceptima potencijali razlučivanja kompleksa praktičnih i teorijskih znanja nisu u dovoljnoj meri promišljeni, a da bi mogli na pouzdaniji način da bace osvetljenje na obrazovna područja podjednako umetničkog kao i teorijskog usmerenja i da ukažu na to da predmeti retko bivaju osmišljeni u oblasti samo jedne grupe znanja.

U naučnoj oblasti pitanjima klasifikacija disciplina, određenju njihovog međusobnog odnosa i statusu nauka o umetnosti posvećena je mnogo veća pažnja. Tako Šuvaković postavlja osnovu svog pristupa ovim pitanjima još u doktorskoj disertaciji³¹ uspostavljanjem i objašnjenjem kategorija: teorija umetnosti, teorija umetnika i teorija u umetnosti, gde je posebno interesantno i funkcionalno određenje statusa teorije umetnosti kao slojevite jezičke i diskurzivne aktivnosti koje «pod vidom jedinstvenog kontinuuma prikrivaju heterogene i heteronomne interese, artikulacije, oblike komunikacije i tipove objašnjenja, u različitim odnosima sa svojom denotacijom, tj. umetnošću».³² Ovdje je Šuvaković pod terminom 'teorija umetnosti' podrazumevao različite prakse: istoriju umetnosti, kritiku, sociologiju umetnosti, psihologiju umetnosti, semiotiku umetnosti, nauku o umetnosti, filozofiju umetnosti, estetiku i teoriju umetnika. Baveći se pitanjem metoda pristupa razlikuje njihov deskriptivni, eksplanatorni i interpretativni karakter koji su otvoreni i ka poetičkim dimenzijama produkcije umetničkog dela.³³ Dalju razradu ovih postavki Šuvaković daje u, za ova pitanja, kod nas fundamentalnoj studiji *Diskurzivna analiza*.³⁴ On polazi od stava da nauka i umetnost predstavljaju bitno različite materijalne društvene prakse,³⁵ ukazuje da je do utemeljenja nauka o umetnostima došlo u 19. veku, kada, odvajajući se od neposredne stvaralačke prakse, nastaju od posebnih i opštih teorija oblika i teorija oblikovanja (teorija forme),³⁶ preko istorija pojedinih umetnosti do naučne kritike, metakritike, te eksperimentalne i primenjene estetike. Šuvaković uočava da su nauke o umetnostima nastale stvaranjem specifičnog interdisciplinarnog trougla između estetike, istorije umetnosti i teorije oblika, što krajem 19. i početkom 20. veka dovodi do konstituisanja moderne nauke o umetnosti kao nauke o samom umetničkom delu.³⁷ Uočavajući da su one najčešće postavljene kao *otvorena nauka*³⁸, *paranauka*³⁹ ili *kao sklonost ka nauci*⁴⁰, autor ukazuje na potrebu razlikovanja pojmova nauke

³⁰ Milan Damnjanović, op. cit., 12–13. Naglašavajući da su sva ta znanja o umetnosti međusobno povezana, iz ovih postavki autor izvodi predlog o potrebi negovanja teorije umetnosti u punom obimu na Univerzitetu umetnosti i zahtev za uvođenje estetike kao filozofije umetnosti na osnovnim studijama na svim umetničkim visokim školama. Međutim, kako se obrazovanje na umetničkim školama ne može odvojiti od pitanja *estetskog vaspitanja*, njih autor u daljem izlaganju razmatra u dijahronijskom i sistemskom pogledu.

³¹ Tekst disertacije je delimično publikovan u knjizi Miško Šuvaković, *Prolegomena za analitičku estetiku*, Novi Sad, Četvrti talas, Edicija Naučne monografije, 1995.

³² Ibid, 173. Ovdje Šuvaković pod terminom 'teorija umetnosti' podrazumeva različite prakse: istoriju umetnosti, kritiku, sociologiju umetnosti, psihologiju umetnosti, semiotiku umetnosti, nauku o umetnosti, filozofiju umetnosti, estetiku i teoriju umetnika.

³³ Ibid, 166.

³⁴ Šuvaković, Miško, Nauka: klasifikacija (Od nauke o umetnosti do teorije umetnosti), u *Diskurzivna analiza*, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 2006, 221–298.

³⁵ Ibid, 232–233.

³⁶ Ibid, 235.

³⁷ Ibid, 236.

³⁸ Kako umetnost nije jednom zadati objekt, već *objekt u promeni*, nauke o umetnosti su prisiljene da se "menjaju u naporu da zahvate i predoče otvoreni, nestabilni i u vremenu promenljivi *objekt*". Ibid, 236.

³⁹ "Paranaukom se smatra heterogena smeša nekonzistentnih, često i protivurečnih, znanja, uverenja, učenja, metoda ili procedura različitog porekla kojima se identifikuje, opisuje, tumači i interpretira umetničko delo, umetnost, istorija umetnosti i svetovi umetnosti". Idem.

⁴⁰ "Sklonošću prema nauci se identifikuju programske, kritičke, teorijske ili pronaučne prakse zasnivanja govora

o umetnostima i teorija o umetnosti po tome što prva podrazumeva sistemsko, provereno i pozitivno znanje o umetnosti, kao i spoljašnju poziciju u odnosu na nju, dok druga predstavlja kritičko i interventno znanje koje nužno ne podrazumeva sistemsko uređenje, korišćenje procedura sticanja znanja i primenu istraživačkih protokola, ali se od teorije očekuje intervencija u polju umetnosti.⁴¹ Pojmovi su sagledani u dijahronijskoj perspektivi, sa ukazivanjem na promene u konceptima koje idu od teorija o obliku, preko istorija umetničkog dela, do izvođenja konceptata *stila* kao pokušaja uspostavljanja odnosa između teorije oblika i istorije umetnosti.⁴²

Pitanja klasifikacija razmatrana su i unutar pojedinačnih oblasti i posvećuje im se značajna pažnja jer na suštinski način osvetljavaju savremeni trenutak u razvoju nauke.⁴³ Njihovo kritičko preispitivanje stoga jeste jedan od važnih metodoloških zadataka, posebno u uslovima bitnih promena u statusu pojedinih disciplina i preispitivanja njihovih međusobnih odnosa. U ovom tekstu je stoga ukazano na neke bitne aspekte statusa nauka o umetnostima na Univerzitetu umetnosti u Beogradu koji se odnose na organizaciju, puteve razvoja i aktuelne probleme u njihovoj društvenoj valorizaciji.

Literatura

- Adler, Guido, Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft, *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, 1, January 1885, 5–20.
- Damjanović, Milan, *Mesto teorijskog rada u okviru Univerziteta umetnosti*, Beograd, Univerzitet umetnosti (Edicija Mala biblioteka, sveska 1), 1976.
- Honing, Henkjan, On the Growing Role of Observation, Formalization and Experimental Method in Musicology, *Empirical Musicology Review*, 2006, volume 1, No. 1, 1–6.
- Келдыш, Юрий, Музыкаведение в: Юрий Келдыш (от. ред.), *Музыкальная энциклопедия III*, Москва, Советская Энциклопедия, 1976, 806–830.
- Маринковић, Соња, Музикологија и етномузикологија: актуелна питања међусобног односа, у Димитрије Големовић (уред.), *Човек и музика (симпозијум посвећен професору др Драгославу Девућу поводом 75-годишњице рођења и 50-годишњице рада)*, Београд, Вeдeс, 2008, 257–262.
- Маринковић, Соња, Историја музике и сродне дисциплине (развој теорија и метода историјске музикологије у свету) и Развој теорија и метода историјске музикологије у Србији у: *Методологија научноистраживачког рада у музикологији*, Београд — Нови Сад, ФМУ — Матица српска, 2008, 44–71.

o umetnosti koje ostaju na nivou slobodnog refleksivnog i, često intuitivnog, govora koji se ne dovodi do sistematičnosti nauke, ali zadržava izvesne reference ili, tačnije, *sklonosti* ka prizivanju ili upotrebi naučnih ili paranaučnih pristupa." Ibid, 236–237.

⁴¹ Ibid, 237.

⁴² Ibid, 243.

⁴³ U muzikologiji je ovaj tip rasprava veoma zastupljen i može biti ilustrovan sa nekoliko odabranih tekstova: Мирјана Веселиновић Хофман, Музиколошко клатно: *Нова музикологија*, питања критицизма и текстуалног жанра — интердисциплинарни 'модел' музиколошке компетенције, у *Пред музичким делом*, Београд, Завод за уџбенике, 2007, 17–49; Richard Parncutt, Systematic Musicology and the History and Future of Western Musical Scholarship, *Journal of Interdisciplinary Music Studies*, spring 2007, volume 1, issue 1, art. #071101, 1–32; Henkjan Honing, On the Growing Role of Observation, Formalization and Experimental Method in Musicology, *Empirical Musicology Review*, 2006, volume 1, No. 1, 1–6.

- Новаковић, Станиша, *Увод у општу методологију и историју методолошке мисли*, Београд, Филозофски факултет, 1994.
- Parncutt, Richard, Systematic Musicology and the History and Future of Western Musical Scholarship, *Journal od Interdisciplinary Music Studies*, spring 2007, volume 1, issue 1, art. #071101, 1–32.
- Перичић, Властимир, *50 година Факултета музичке уметности* (Музичке академије), Београд, Универзитет уметности, 1988.
- Рапајић, Светозар (гл. уред.), *Универзитет уметности у Београду*, Београд, Универзитет уметности, 1998.
- Šuvaković, Miško, *Diskurzivna analiza*, Београд, Универзитет уметности у Београду, 2006.
- Šuvaković, Miško, *Prolegomena za analitičku estetiku*, Novi Sad, Četvrti talas, Edicija Naučne monografije, 1995.
- Веселиновић Хофман, Мирјана, Музиколошко клатно: *Нова музикологија*, питања критицизма и текстуалног жанра — интердисциплинарни ‘модел’ музиколошке компетенције, у *Пред музичким делом*, Београд, Завод за уџбенике, 2007, 17–49.

The Place of Theoretical Work at the University of Arts: Current Questions about the Status of Art Sciences

Summary: The article sheds light on the status of arts science in the context of its development at the University of arts in Belgrade in the last forty or so years. It points out the current questions on classification of scientific fields and scientific areas, the relations of scientific and artistic education, as well as theory and practice, and the interrelations of individual disciplines. It presents the contributions to the deliberation of the key matters of classification and definition of arts science, especially the works of Milan Damnjanović and Miško Šuvaković.

Key words: methodology, arts science, science, theory, University of arts, art theory, history of art, musicology